

SAGANSKI KATEKIZMI I ĐAKOVAČKI BISKUP M. F. KRTICA

Franjo Emanuel Hoško

Prosvjetiteljstvo jozefinističke usmjerenosti nastojalo je od sedamdesetih godina 18. st. i u kontinentalnoj Hrvatskoj prodrijeti u sva područja vjerskog i crkvenog života. Tako je tzv. *saganskim katekizmima* željelo preurediti i vjersko poučavanje. Ti saganški katekizmi sastavljeni su po didaktičko-pedagoškoj metodi J. I. *Felbigera*, a plod su opće školske reforme koju su Felbiger i njegov suradnik B. *Strauch* 1763. započeli u školama opatije *Sagan*, 1765. u Šleskoj, a poslije 1774. u Austriji i ostalim zemljama pod habsburškom vlašću. Povod reformi bilo je zaostajanje katoličkih škola za protestantskim pa je Felbiger kao uzor svojim školama uzeo protestantsku realnu školu Juliusa Heckera u Berlinu i preuzeo njegovu didaktičko-pedagošku *tabelarnu metodu*. Ta metoda dijeli školsko gradivo najprije na veće, a zatim na manje cjeline, sve dok cijelo gradivo ne bude pregledano u tabelarnim prikazima. Tako je Felbiger napustio dotadašnju didaktičku metodu,

koja se za prenošenje nastavnih sadržaja koristila izlaganjem i oslanjala se na pamćenje učenika, ali je zanemarivala provjeravati razumijevanje ponuđenog gradiva. Tabelarna metoda omogućila je prije svega učenicima jasan uvid u cjelinu nastavnog gradiva te razpoznavanje pojedinih nastavnih jedinica unutar te cjeline. Istodobno je Felbiger uz tabelarnu metodu uveo u nastavu još dvije didaktičke metode: metodu pisanja početnih slova pojedinih riječi da bi ih dopisali sami učenici i tzv. sokratovsku metodu poučavanja. Ovu posljednju on je nazvao »katehiziranje«, a sastojala se od utvrđivanja učeniku već poznatog znanja, nadogradnji novih spoznaja i od mijenjanja pogrešnih spoznaja.

Svoju didaktičko-pedagošku metodu Felbiger je najprije primjenio na katekizam Georga Heinricha (+1760.), a 1763. je sam sastavio *Mali katekizam* i objavio ga kao dodatak školskoj početnici. Taj katekizam je obuhvaćao tabelarne prikaze glavnih katekizam-

skih dijelova i očito predstavljao prvi korak u primjeni načela koncentričnog proširivanja. Strauch je 1765. objavio *Srednji katekizam* za djecu od 7 do 10 godina, koji sadrži 309 pitanja i odgovora. Treći, tzv. *Veliki katekizam*, napisao je 1766. Strauch za djecu od 11. do 15. godine u obliku štiva. Iste godine je Felbiger napisao predgovor zbirci svih triju katekizama i iznio načela svoje katehetike. Smatra da vjerska pouka mora pokrenuti volju učenika, i to otkrivanjem pravih motiva. U tome pomaže čitanje Biblije, koja nudi životne uzore pa zato uvodi biblijske čitanke kao popratni priručnik katekizmima. Felbiger teži i tome da učenici prihvate moralne upute za svoj život, ako spoznaju da im Bog svojim zapovijedima želi dobro. Takvim pristupom moralnom odgoju otvorili su saganski katekizmi prostor za kasnije naglašeno jozefinističko naučavanje u katehizaciji o dužnostima podložnika prema nosiocima vlasti. Felbiger je upozorio, i to među prvima, na potrebu razlikovanja dobi učenika pa je zbog toga tražio da vjerska pouka teče postupno: najprije valja usvojiti osnovne vjerske istine i njihova globalna obrazloženja, a tek kasnije detaljnije spoznaje i sveobuhvatnija tumačenja. Tako njegov *Mali katekizam* sadržava samo 25 katekizamskih formulacija koje predstavljaju cjelinu katekizamskog gradiva, ali su međusobno nedovoljno povezane i obrazložene. Ipak saganski katekizmi, saganska metodika i Felbigerova katehetika u općoj svojoj usmjerenosti predstavljaju korak naprijed u katehizaciji. Odras su općeg napora u školskoj didaktici i pedagogiji, ali su — zbog prosvjetiteljskog duha vremena i takvog nazora osnivača — otvorili vrata ostalim za-

sadama jozefinizma, koji je u habsburškim zemljama iskoristio saganske katekizme za prenosnike sebi svojstvenih vjerskih, crkvenih i društvenih shvaćanja.¹

Prvi od saganskih katekizama koje je Bečka dvorska kancelarija nastojala uvesti u sve škole u državi bio je Felbigerov *Protumačeni katekizam*, a on sadržajem predstavlja sredinu između prethodnih *Srednjeg* i *Velikog katekizma*. Taj katekizam je Hrvatsko kraljevsko vijeće naredbom br. 1409 od 31. XII 1754. dostavilo i bosansko-srijemskom biskupu *Mateju Franji Krtici*.² Istom uredbom naredilo mu je da se pobrine za prijevod katekizma na hrvatski jezik, a zatražilo je i primjedbe na sam katekizam. Krtica je odmah poduzeo potrebno da katekizam bude preveden pa je 17. I 1775. upravio pi-

1) HOFINGER, J., »Geschichte des Katechismus in Oesterreich von Canisius bis zur Gegenwart«, Innsbruck-Leipzig 1937, 62—69, 96, 101, 102.

2) Matej Franjo Krtica (Rijeka, 22. IX 1726. — Đakovo, 31. V 1805.) je osnovno, srednje i filozofsko-teološko školovanje završio u Rijeci. Kao svećenik je nastavio studij u Beču i ondje doktorirao iz teologije. Od 1753. je dvadeset godina djelovao u Pečuhu kao profesor dogmatike na tamošnjoj bogoslovnoj školi. Pečujski biskup Djuro Klimo imenovao ga je 1762. za kanonika, a 22. III 1773. carica Marija Terezija postavila ga ma tek sjedinjenim u jednu upravnu crkvenu je je za bosansko srijemskog biskupa. U biskupijadinicu sa središtem u Đakovu (9. VII 1773), koja je 1776. i 1780. bila proširena za dvadeset župa zagrebačke i pečujске biskupije, Krtica je podigao nove crkve i kapele, gradio župske stanove, a 20.000 florena ostavio je za izgradnju sjemeništa.

Krticu je za biskupa bio predložio sam Josip II i vjerojatno očekivao da će u njemu naći vjernog provoditelja svojih crkvenih reformi. On se doista manje opirao od svog suvremenika zagrebačkog biskupa Josipa Galjufa uvođenju saganskih katekizama, ali je svejedno bio optužen da ne provodi državne naredbe te se pred carem morao opravdati (usp. GAŠIĆ, E., »Brevis conspectus historicus diocesium Bosniensis-diakovensis et sirmiensis«, Mursae 1944, 80—82).

smo *Ladislavu Spaiću*,³ provincijalu franjevačke provincije sv. Ivana Kapistranskoga, da on pronade prikladnog franjevca koji će prevesti katekizam. O tome je Krtica 31. I 1775. obavijestio Hrvatsko kraljevsko vijeće i u istom dopisu naznačio svoje napomene na *Protumačeni katekizam*. Kritične napomene odnose se samo na uvodnu raspravu o Božjoj opstojnosti, o naravnoj i objavljenj religiji. Biskup misli da ta uvodna rasprava ne nadilazi shvaćanja Slavonaca i iz tog razloga bi narodu bila korisna, ali se on boji da će ta rasprava donijeti više štete nego koristi jer će mnogi tek iz katekizma doznati da ima takvih ljudi koji su jednom vjerovali i zatim napustili vjeru.⁴ Budući da bezbošci još nisu proširili svoje razorno djelovanje među Slavonce, Krtica smatra da i nadalje valja slijediti samo pozitivno katekizamsko izlaganje, učeći ljude sadržaju Vjervanja, Očenaša, Deset zapovijedi i ostalih objavljenih istina. Za opravdanje svog prijedloga o ispuštanju uvodne rasprave iz teksta *Protumačenog katekizma* navodi i svoju pretpostavku da hrvatski jezik nema vlastitih riječi kojima bi se jasno mogla prevesti ta rasprava.⁵

3) *Ladislav Spaić* (*Nadalj kod Bečeja*, 2. XI 1725. — *Budim*, 5. VI 1799.) studirao je teologiju u Osijeku i u Budimu. Zatim je djelovao kao profesor filozofije u Našicama (1758—1761.) i profesor teologije u Temišvaru, Petrovaradinu i Budimu (1763—1774.). Službu provincijala obavljao je od 1774. do 1777. i od 1793. do 1794. Autor je niza filozofskih i teoloških priručnika i 1798. tiskom objavljene knjige »*Regula vitae humanae*« (usp. HOŠKO, F. E., »*Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu*«, u: *Nova et vetera*, 28/1978/, sv. 1—2, 168—170).

4) Arhiv Hrvatske, »*Hrvatsko kraljevsko vijeće*«, fasc. 198, br. 5.

5) *Isto*, fasc. 198, br. 5, br. 43.

Provincijal Spaić je za prijevod *Protumačenog katekizma* zadužio *Emerika Pavića*, iskusnog prevodioca i pisca koji je preveo i objavio niz knjiga, a živio je u Budimu.⁶ Krtica je Paviću 14. II 1775. poslao svoj primjerak katekizma, a u pismu Hrvatskom kraljevskom vijeću od 10. III 1775. predlaže da se prijevod i tiska u Budimu.⁷ Paviću su trebala tri mjeseca da prevede *Protumačeni katekizam*, jer je 29. V 1775. javio biskupu Krtici da je završio prevođenje i rukopis predao provincijalu Spaiću kako bi ga ovaj dostavio biskupu.⁸ Budući da je Krtica u to vrijeme boravio u Beču, odakle je 21. VI 1775. obavijestio Hrvatsko kraljevsko vijeće da je prijevod gotov, došao je rukopis prijevoda u njegove ruke tek po povratku u Đakovo početkom kolovoza pa ga je 9. VIII 1775. poslao na uvid Vijeću.⁹

Emerik Pavić je uskoro preveo i saganski *Mali katekizam* i po provincijalu Spaiću prijevod poslao biskupu Krtici. O tome je 28. VII 1775. pismom obavijestio biskupa, a ovaj Hrvatsko kraljevsko vijeće.¹⁰ Nije poznato da li je taj prijevod Pavić načinio na svoju ruku ili ko Krtičinoj želji. Isto tako

6) *Emerik Pavić* (*Budim*, 5. I 1716. — *Budim*, 15. IV 1780.) bio je profesor filozofije u Baji (1743—1746.), profesor teologije u Budimu (1750—1761.) i dekan franjevačkih visokih škola u Budimu (1761—1780.). On je najplodniji pisac među podunavskim Hrvatima u 18. st. Pisao je hrvatski i latinski. Neka djela ostala su mu u rukopisu, a većina je tiskana. Po sadržaju su: prigodni govori, pjesnička ostvarenja, medicinski spis te homiletska, katehitička, biblijska, ascetička i povijesna djela. Katehitičkim treba pribrojiti i prijevode dvaju saganskih katekizama (usp. HOŠKO, F. E., »*Prosvjetno i kulturno djelovanje... franjevaca... u Budimu*«, 155—160).

7) Arhiv Hrvatske, »*Hrvatsko kraljevsko vijeće*«, fasc. 196, br. 6.

8) *Isto*, fasc. 198, br. 20.

9) *Isto*, fasc. 226, br. 10.

10) *Isto*, fasc. 198, br. 28.

nije poznata ni daljnja sudbina ni prvog ni drugog prevedenog katekizma. Tiskanje prevedenog *Protumačenog katekizma* spriječila je komisijska prerađa tog katekizma u Beču. I *Mali katekizam* je bio podložen reviziji te komisije pa je najvjerojatnije u tome bio razlog što nije tiskan. Rukopisi tih prijevoda danas su izgubljeni.

Komisija za reviziju saganskih katekizama pod predsjedništvom kardinala Christopha Migazzija odobrila je 11. XI 1775. prerađene tekstove *Malog i Velikog katekizma*.¹¹ Tek 23. VII 1776. šalje Hrvatsko kraljevsko vijeće te nove saganske katekizme bečke redakcije biskupu Krtici, određivši da unutar mjesec dana pošalje na njih svoje primjedbe.¹² U dopisu Vijeću od 16. VIII 1776. biskup potvrđuje da je primio katekizme i izriče uvjerenje da je sadržaj katekizama u skladu s naučavanjem Katoličke Crkve. Također smatra da su ti katekizmi prikladni za vjeronaučne priručnike u normalnim školama. U istom pismu biskup Krtica predlaže način uvođenja novih katekizama i indirektno daje svjedočanstvo o stanju katehizacije u svojoj biskupiji. Također otvoreno ističe odgovornost i samostalnost biskupa u organizaciji vjerske pouke u vlastitoj biskupiji pa predlaže da nove katekizme treba poslati biskupima, a oni će ih — kad za to

budu prikladne okolnosti — predati učiteljima. Tom prigodom će učitelj položiti pred biskupom ili njegovim izaslanikom ispovijest vjere prema drevnom običaju. Jedino tako, misli biskup Krtica, može se nadati da će novi katekizmi služiti napretku katehizacije.¹³

Biskup Matej Franjo Krtica pokazao je 1775. u susretu s prvim saganskim katekizmom, tj. *Protumačenim katekizmom*, izrazitu spremnost da ga prihvati pa se je zauzeo za njegovo prevođenje i izdavanje na štokavskoj ikavici slavenskog tipa hrvatskog jezika. S vremenom je rasla njegova suzdržljivost prema novim saganskim katekizimima bečke redakcije tako da je 1776. izričito nastojao zadržati u vlastitoj nadležnosti katehizaciju, spriječiti državne vlasti da se upliću u vjersku pouku, a osobito iznaći način kako će odgoditi uvođenje saganskih katekizama u svoju biskupiju.

11) Pavić je najvjerojatnije preveo drugo izdanje Felbigerovog »Malog katekizma« iz 1772. Bečka redakcija Migazzijeve komisije tog »Malog katekizma« izašla je poslije 28. VII 1775. pod naslovom »Der kleine Katechismus oder die Haupttabelle der christlichen Lehre in Fragen und Antworten« (Wien, 1775/76). Tada je izašla iz tiska također i nova redakcija »Protumačenog katekizma« pod naslovom »Der erlaeuterte Katechismus in Fragen und Antworten« (Wien, 1776.).

12) Arhiv Hrvatske, »Hrvatsko kraljevsko vijeće«, fasc. 230, br. 12.

13) Isto, fasc. 230, br. 18.